

ŞƏRQ PERİPATETİZMİNİN İSLAM FƏLSƏFƏSİNDƏKİ MÖVQEYİ

Aygün KƏRİMOVA,

*BDU-nun Sosial elmlər və psixologiya
fakültəsi, Fəlsəfə kafedrasının müəllimi,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru,
aygunxalilqizi@mail.ru*

AÇAR SÖZLƏR: *fəlsəfə, İslam fəlsəfəsi, peripatetizm, məşşailik, müsəlman filosoflar.*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *философия, исламская философия, перипатетизм,
мешшайзм, мусульманские философы.*

KEY WORDS: *philosophy, Islamic philosophy, peripatetism, Mashhaism, Muslim
philosophers.*

İslam dini meydana gəldiyi dövrlərdən etibarən bəşəriyyətin düşüncə tarixinə əsaslı şəkildə təsir göstərmişdir. Dini aspektlərə, inanc və şəriətə əsaslanan, Allah, səbəb, ruh haqqında suallara cavab axtaran İslam fəlsəfəsi dünya fəlsəfəsində silinməz iz buraxmışdır.

İslamdan öncə ərəblər arasında fəlsəfi fikirlər demək olar ki, mövcud olmamışdır. Qədim yunan filosoflarının əsərlərinin tərcümə edilib yayılması sayəsində ərəblər fəlsəfə ilə tanış olmuş və İslam fəlsəfəsi formalaşmağa başlamışdır. Bu baxımdan, İslam fəlsəfəsi şəriətlə yanaşı, Platonun və Aristotelin də ideyalarını ehtiva etmiş, müsəlman filosoflar adıçəkilən və digər bir çox antik filosofların nəhəng irsindən bəhrələnmiş, bu ideyaları şəriətə uyğun şəkildə izah etmişlər. “Çox vaxt orta əsrlər fəlsəfəsini Aristotel nüfuzunun bölünməz ağılığı sahəsi hesab edirlər. Bu, şübhəsiz doğrudur, lakin müəyyən hədd-hüddə daxilində. Hər şeydən əvvəl, Aristotel yeganə yunan filosofu idi ki, bütün əsərləri ərəb dilinə, sonralar isə latın dilinə tərcümə olunmuşdur” [1, s.194]. Ancaq VIII əsrdən etibarən formalaşmağa başlayan İslam fəlsəfəsi XVI əsrdən sonra müxtəlif səbəblərdən durğunluq dövrünə qədəm basmışdır. Bununla belə, İslamın qızıl dövrü kimi tanınan VIII-XIII əsrlərdə fəaliyyət göstərmiş bir çox düşüncə sahiblərinin dini-fəlsəfi irsini araşdırmaq, bu nəhəng irsə obyektiv qiymət vermək müasir dövr üçün aktual əhəmiyyət kəsb edir.

Antik fəlsəfənin İslam dünyasında yayılmasından sonra ortaya çıxan fəlsəfi məktəblərdən biri Şərqi peripatetizmi olmuşdur. İslam mədəni bölgəsində bu məktəb “məşşailik” adı ilə məşhurlaşmışdır. Əsərləri ilə dünyaya böyük töhfələr verən Şərqi filosofları məhz bu fəlsəfi məktəbin nümayəndəsi olmuşdur. Dövrün məşhur peripatetikləri Əbu Yusif Yaqub ibn İshaq ibn Səbbah əl-Kindi (801-873), Əbu Nəsr Məhəmməd ibn Məhəmməd ibn Tərxan ibn Uzlağ əl-Fərah əl-Farabi (870-950), Əbu Əli Hüseyn ibn Abdullah ibn Həsən ibn Əli İbn Sina (980-1037), Əbülhəsən Bəhmənyar ibn əl-Mərzban əl-Azərbaycani (993-1066), Əbu əl-Valid

Məhəmməd ibn Əhməd ibn Rüşd (1126-1198), Siracəddin Mahmud Əbubəkr oğlu Urməvi (1198-1283), Xacə Nəsirəddin Əbucəfər Məhəmməd ibn Məhəmməd ibn Həsən Tusi (1201-1274) kimi məşhur nümayəndələrinin adı dünya fəlsəfə tarixinə qızıl hərfərlə həkk olunmuşdur. “Şərq peripatetikləri Aristotelin elmlərin təsnifatı nəzəriyyəsinə əsaslanaraq, öz sələflərindən aldıqları fəlsəfəni nəzəri və əməli olmaqla iki hissəyə böldürdülər. Birinci hissəyə metafizika, təbiyyat və riyaziyyat, ikinci hissəyə isə etika, mənzil-məişət məsələləri və siyasət daxil edilirdi. Məntiqə gəldikdə, Şərq peripatetikləri onu gah fəlsəfənin nəzəri və əməli hissələrindən sonra üçüncü bir hissə zənn etmiş, gah da nəzəri hissənin tərkibinə salmışlar” [2, s.65].

Bu termin bilavasitə Aristotelin təlim-tədris metodikası ilə bağlıdır. Belə ki, Aristotel tələbələrinə dərs keçən zaman gəzintiyə üstünlük vermiş. Bu tədris üsulu yunan dilində “peripatetikos” adlanırdı. Daha sonra isə filosofun tələbələri və onun fəlsəfi irsini davam etdirənlər bu nəzəri sistemi mənimsəyib, daha da inkişaf etdirərək peripatetizm fəlsəfi məktəbini formalaşdırmışlar.

Abbasilər sülaləsinin (750-950) hakimiyyəti dövründə müsəlman aləmində elm sahəsində canlanma müşahidə olundu. Abbasi xəlifəsi Məmun tərəfindən 832-ci ildə əsası qoyulan Dar-ül hikmət (Fəlsəfə Akademiyası) bu prosesə əsaslı şəkildə təsir göstərmiş, İslam fəlsəfəsinin formalaşmasına öz dəyərli töhfələrini vermişdir. Həmin dövrdən etibarən müsəlman alimləri fəlsəfə, riyaziyyat, fizika, siyasət, astronomiya, fıqh, təbabət və kimya kimi elmlərlə məşğul olmağa başlamışlar. İslam fəlsəfəsinin formalaşmasında Platonun kölgələr, yaxud ideyalar dünyasının, Aristotelin məntiq nəzəriyyəsinin xüsusi rolu vardır. Sözügedən filosofların metafizika, əxlaq və siyasət haqqındakı ideyaları da İslam mütəfəkkirləri tərəfindən qəbul olunmuş və mənimsənilmişdir. Şərq dünyasında “birinci müəllim” (müəllimi-əvvəl) kimi tanınan Aristotelin məntiq haqqında təliminin ehtiva olduğu “Orqanon” əsərinə müsəlman filosoflar tərəfindən çoxlu şərhələr yazılmışdır. Bu baxımdan, bütün İslam filosofları məntiq sahəsində Aristotelin davamçılarıdır. Bununla yanaşı, onlar “birinci müəllim”in cövhər, araz, materiya, zaman, məkan və ağıl haqqında nəzəriyyələrindən də bəhrələnmişlər.

Məşşailik fəlsəfəsində metod kimi ağıl əsas götürülür, amma Quran və hədislərə qarşı laqeyd münasibət göstərilmirdi. Digər tərəfdən, Qəzali və Sührəvərdi kimi məşhur filosoflar məşşailik fəlsəfəsinə qarşı çıxmışlar. Aristotelin əsərlərinin tərcüməsi və şərh sahəsində ciddi işlərə imza atan Əl-Kindinin İslam ideyaları ilə peripatetizmi uyğunlaşdırma cəhdləri sayəsində müsəlman aristotelizmi meydan gəlmişdir. Qərb dünyası isə Aristoteli İbn Rüşd sayəsində öyrənmişdir. Fərabidə fəlsəfə sahəsində gördüyü işlərə görə “müəllimi-səni”, yəni “ikinci müəllim” ünvanını almışdır.

Şərq peripatetizminin qurucusu olmuş Əl-Kindi ilk ərəb filosofu kimi məşhurdur. Əl-Kindi fəlsəfəni insanın gücü nisbətində ümumi və sonsuz şeylərin varlığını, necə və nə qədər olduqlarını və hadisələrin səbəblərini araşdırması kimi xarakterizə edirdi. Məşşailik ideologiyasının banisinə görə, ən böyük və ən kamil filosof varlıqların ilk səbəbi olan Allah haqqında məlumata malik olan filosofdur. Onun fikrincə, insanın şəhvet gücü donuza, qəzəb gücü itə, ağıl gücü isə mələyə bənzəyir. Xeyirxahlığa çatmağın yolu qəzəb və şəhvet kimi maddi

həvəsləri öldürməkdən keçir. Beləliklə, insan bu üç xüsusiyyətdən birinin daha fəal olmasına görə donuz, it və ya mələk təbiətinə yaxınlaşır.

“Kindi “bilimi” insanın elm və təhsil vasitəsilə təkmilləşmək cəhdini təcəssüm etdirən anlayış hesab edirdi. O, “bəşəri bilikləri” “ilahi biliklərdən” fərqləndirərək yazırdı ki, Allah öz bildiklərini yalnız peyğəmbərlərə öyrədir. İlahi bilik Allah elçilərinin nəsibidir, bu bilik onları daxilən təmizləyir, qəlblərinə nur saçır və ali varlıqlara çevirir. İnsanlar öz təbiətinə görə bu cür bilik əldə etməyə qabil deyillər. Onların bilik əldə etməsi üçün araşdırmalar və vaxt lazımdır” [3, s.63]. Filosofun tədris və təhsil haqqında, xüsusilə də fəlsəfə öyrənmək istəyən şəxslərə özünəməxsus metodla belə bir tövsiyəsi olmuşdur: “Üstün zəka, səbr, qabiliyyət, yaradıcılıq və işinə davamlı olaraq zaman ayırmaq” [4, s.16].

Şərq peripatetizminin inkişafında Əl-Fərabinin də böyük xidmətləri olmuşdur. Onun ortaya qoyduğu fəlsəfi sistem aristotelizmin, həmçinin neo-platonizmin ideyalarına yaxın idi. Filosofun fikrincə, zəruri mahiyyətə malik olan Allah gerçəklikdəki hər cür hərəkətin əsasıdır. Fəlsəfəsinin ən önəmli qismini isə məntiq haqqında önə sürdüyü ideyalar təşkil edirdi. Fərabî hesab edirdi ki, varlıqlar dünyası ilə ideyalar dünyası arasında harmoniya vardır və bu harmoniyanı anlamaq üçün məntiq təhsili almaq lazımdır. İnsana xas olan yaxşı əməllərin başında ağıl dayandığına görə məntiq sənəti də ağılın düzgün işləməsini təmin edən vasitədir. Aristotelə görə, məntiq informasiya əldə etməyin vasitəsidirsə, Əl-Fərabinin fikrincə, məntiq həm sənət, həm də elmdir. Məntiq ilə dil arasında çox yaxın əlaqə vardır. Belə ki, məntiq təfəkkürün universal qaydalarını, elm isə dilə məxsus qaydaları müəyyən edir. Eyni zamanda məntiqin riyaziyyat və həndəsə ilə də yaxın əlaqəsi vardır. Buna görə də məntiq öyrənmək istəyənlər ilk növbədə həndəsə öyrənməlidirlər. Əl-Fərabinin kəlam alimləri üzərindəki təsiri də böyükdür. Məşhur müsəlman ilahiyyatçısı Əbu Həmid əl-Qəzali Fərabî və İbn Sinanı tənqid etsə də, bir sıra sahələrdə onlardan təsirlənmişdir.

Peripatetiklərin digər nümayəndəsi İbn Sinaya görə, varlıq özündən başqa bir şeylə açıqlana bilməz, çünki onun özündən daha yaxşı məlum olan hansısa bir anlayış yoxdur. Əsas mövzusu varlıq olan metafizika isə nəzəri hikmətin ən yüksək məlumatlarını əhatə edir. “İbn Sinaya görə, cisimlər sonsuz sayda xırda hissələrə bölünə bilər. O, atomizmi qəbul etmirdi. Onun fikrincə, bədən öləndə ruh dəyişmir, dəyişməz şəkildə yaşayır. Ruh bədənin ağasıdır, bədən onun əlində bir alətdir. Filosofa görə, varlığın üç pilləsi vardır: 1) mümkün olan varlıq aləmi (maddi aləm); 2) vacib və mümkün varlığın qarışığı (mələklər və səma aləmi); 3) öz-özünə zəruri olan ilahi aləm. Onun fikrincə, bütün mövcudatın ilk səbəbi tək olan Allahdır. Hər bir yaxşı və ya pis iş yalnız Allahın işidir. O, əxlaq məsələlərinə geniş yer verirdi. Göstərirdi ki, xeyir və şər əməllər də Allahdan irəli gəlir. Allah insanları şərdən qoruyan əsas qüvvədir. Həyatda şər əməllərdən xilas olub, xeyrə qovuşmaq üçün ilahi aləmə bağlanmaq lazımdır. Bu, səadət əldə etməyin əsl yoludur. Onun fikrincə, Allah insanlara xeyir və şəri seçməkdə iradə azadlığı verir və xeyri seçənlərə kömək edir. İbn Sina dinə yaxın filosof olmuşdur, din ilə fəlsəfənin müqayisəsində birinciyə üstünlük vermişdir. Onun fikrincə, iman əqli tamamlayır, o, əqlin kamalıdır” [5, s.58].

İbn Sinanın varlıq haqqındakı fikirləri orjinal olması ilə diqqəti cəlb edir. Filosof hesab edir ki, varlıq boşluqda mükəmməl şəkildə yaradılmışdır, ancaq bütün duyğularından təmizlənmişdir. Mahiyyət və varlığın bir-birindən ayrı olması ideyası İbn Sina ontologiyasının əsasını təşkil edir. Mümkün varlıqlarda əvvəl mahiyyət olur, varlıq isə sonradan ortaya çıxır. Lakin Tanrıda mahiyyət olmadığı üçün belə bir ayırı-seçkilik də yoxdur. O, sırf varlıqdır, məcburi varlıqdır. İnsana ülvəi aləmdən göndərilən ruh mənəvi bir cövhərdir. Ruh bədəndən öncə mövcud ola bilməz və bədənlə birlikdə mövcuddur, lakin ruh bədən məhv olduqdan sonra müstəqil şəkildə mövcud olur. Gerçəklikdə hər şeyin mövcud ola bilməsi üçün maddəyə və surətə ehtiyacı vardır. Ruh nəbati, heyvani və insani ruh şəklində təzahür edə bilər. İnsanda həm nəbati, həm heyvani, həm də insani ruh olur. Allahın yaratması bənzəri olmayan bir yaratmadır, başqa sözlə ibdaiddir. Bu qəbildən olan yaratma sevgi, bilgi və düşüncə ilə reallaşır.

Metafizika peripatetizm sistemində mühüm yer tutduğundan orta əsrlərdə filosofları qruplara bölərkən Şərq peripatetiklərini metafizik filosoflar kimi səciyyələndirmişlər. O dövr filosoflarının və fəlsəfə tarixçilərinin əsərlərində metafizika mütləq varlıq haqqında elm kimi təqdim edilmişdir. İbn Sina metafizikanın ali elm adlandırıldığını qeyd edərkən göstərmişdir ki, burada araşdırılan şeylərin mövcudluğu hissi onların materiyası ilə bağlı deyildir. Belə ki, onları materiyasız və hərəkətsiz təsəvvürə gətirirlər, məsələn, əql, varlıq, vəhdət, səbəbiyyət əlaqəsi və s. İbn Sinanın fikrincə, ali elmin mövzusu ayırı-ayrı şeylər deyil, məhz mütləq varlıqdır.

İbn Sinanın şagirdi olmuş məşhur Azərbaycan filosofu Əbülhəsən Bəhmənyarın fəlsəfi fikirləri də Şərq peripatetizminin mütərəqqi ənənələrinə mütəbiiq idi. “Bəhmənyarın varlıq təlimində mərtəbələrden ibarət bütün mövcudat vacib və mümkün olmaqla iki qismə bölünür və bunlar səbəb ilə nəticə timsalında araşdırılır. Filosof səbəbin məhz nəticəyə səbəb olduğunu yazır. Bəhmənyar səbəbiyyət haqqında təlimi ilə sxolastların kreasionizm nəzəriyyəsini təkzib edirdi. Bəhmənyara görə aləm ilk səbəbdən heç bir boşluq vasitəsilə ayrılmır və əsla aradan qaldırıla bilməz” [6, s.58].

Azərbaycan fəlsəfi fikrinin banisi sayılan Bəhmənyara görə, metafizika elminin mətləblərini təşkil edən şərtsiz varlıqla əlaqədar olan şeylər mövcudat üçün ya növlər, ya da aksidensiyalar kimidir. Bəhmənyarın metafizikasında “varlıq”, “substansiya”, “aksidensiya”, “cisim”, “materiya” və “bütün elmlərin möhtac olduğu müqəddimələr” araşdırılır. Şərq peripatetizmində “aşağı elm” – “təbiyyat” (“ət-təbiyyat”, yaxud “əl-elm ət-təbii”, yaxud da “elm ət-təbiə”) termini Aristotel fəlsəfəsindəki “fizika” termininə mütəbiiqdir. “Birinci müəllim”in fizikası hərəkət edən varlıq haqqında və əsas etibarilə materiyadan ayrı mövcud olmayıb, tərifi verilə bilən mahiyyət haqqında elmdir. İbn Sina buna uyğun olaraq “Bilik kitabı” əsərində yazır: “Fizika elə hallar haqqında elmdir ki, onların təsəvvürü materiyadan ayrılmazdır. Bu elmin mövzusu hissi cisimdir”. Aristotelin təlimində olduğu kimi, ərəbdilli peripatetiklərin yaradıcılığında da fizika sözün ən geniş mənasında bütün təbiət elmlərini, təbiətsünaslığın fəlsəfi məsələlərini ifadə edir.

Bəhmənyar polemik məktublarından birində fəlsəfi fənlərin İbn Sina tərəfindən verilmiş təsnifatına tənqidi yanaşmışdır. O yazırdı: “Cənabımız Şeyx Rəis İbn Sinanın təbirincə, fəlsəfə

nəzəri fəlsəfəni və əməli fəlsəfəni özündə birləşdirir. Onun fikrincə, əməli fəlsəfədə də nəzər və idrak vardır. Deməli, onların hər ikisinin qayəsi idraktır”.

Filosof öz müəlliminə etiraz edərək bildirirdi ki, əməli fəlsəfə əməldir, nəzər deyildir. Bu məsələdə əvvəlki və sonrakı filosoflar da həmrəydirlər.

Əməli fəlsəfəni həm əxlaqi xeyirxahlıq, həm də onu öyrənən elm sayan İbn Sinadan fərqli olaraq, Bəhmənyar yalnız əxlaqi xeyirxahlıq mənasında şərh edirdi.

Təbiət elmləri ilə bilavasitə qaynaq-qarışdığı üçün peripatetik fəlsəfə gerçək həyatla daha yaxından bağlı idi.

Qərb dünyasında Averroes kimi məşhurlaşan İbn Rüşdün irəli sürdüyü ideyalar da Şərq peripatetizminin inkişafına öz dəyərli töhfələrini vermişdir. İbn Rüşd görə, fəlsəfənin əsas qayəsi mövcudatı anlamaq və ona dəlalət cəhətdən nəzər yetirməkdən ibarətdir. Filosof hesab edir ki, rəşional olmayan heç bir şey dini ola bilməz. Allahın varlığı üçün iki əsas dəlil vardır: inayət dəlili və ixtira dəlili. İnayət dəlili məqsəd və qayə ilə, ixtira dəlili isə yaradılma ilə xarakterizə edilir. Maddi dünyanın əbədililiyi ideyasını qəbul edən İbn Rüşd axirət dünyasının mövcud olması fikri ilə razılaşmırdı.

Azərbaycan filosofu Siracəddin Urməvi də Şərq peripatetizmi mövqeyindən çıxış edirdi. “O, «varlığı» onun ziddi olan «yoxluq» anlayışı ilə qarşılıqlı götürmüş və onları üç hissə halında qruplaşdırmışdır: 1) vacib varlıq - qeyri-mümkün yoxluq; 2) vacib yoxluq - qeyri-mümkün varlıq; 3) mümkün varlıq - mümkün yoxluq. Urməvi vacib varlığı mümkün varlığın ilk səbəbi təmsalında götürürdü. O, səbəb və nəticəni əzəli və əbədi hesab edirdi. Başqa peripatetiklər kimi, Urməvi də idrak prosesinin hissi və əqli olaraq iki mərhələdən keçdiyini göstərirdi. Urməvi özünün məntiq sahəsində tədqiqatlarında Aristotelin və onun Şərq davamçılarının araşdırmalarına əsaslanırdı. O da məntiqi elmi tədqiqatın silahı (metodu) hesab edirdi. S.Urməvi Aristotel kimi, özünün sosial-siyasi baxışlarında mötədillik prinsipini əsas götürür, ifrata varmağı orta həddə - ədalətə qarşı qoyurdu. O, hesab edirdi ki, haqq-ədalət işi hər şeydən üstündür. Ədalət bolluq və firavanlıq rəhni olduğu kimi, onun yoxluğu da fəsadlığın səbəbidir” [7, s.113-114].

Siracəddin Urməvi kosmoqonik baxışlarına görə geosentrik təlimin tərəfdarı idi. Hesab edirdi ki, səbəbiyyət mahiyyət etibarilə obyektiv məzmun daşıyır. Varlığın həm vacib, həm də mümkün varlıq formaları zaman baxımından əbədidir. İnsan idrak qabiliyyətinə malik olduğu üçün mümkün varlıqların içərisində önəmli mövqeyə malikdir.

Bəzi mənbələrdə haqqında “üçüncü müəllim” deyə bəhs edilən digər Azərbaycan filosofu Nəsirəddin Tusi Şərq peripatetizmin məşhur nümayəndələrindən biri olmuşdur. XIII əsrdə ensiklopedik yaradıcılığı ilə diqqət çəkən N.Tusi də gerçəkliyin zəruri və mümkün varlıqdan ibarət olmasına inam bəsləmişdir. Nəsirəddin Tusinin qənaətinə, cisimlərin təməlinə od, su, torpaq və hava kimi dörd əsas ünsür dayanmışdır və bu ünsürlər materiya ilə formanın vəhdəti sayəsində bərqərar olmuşdur. Materiya və formanın birlikdə mövcud olması “cisim” adlı məfhumun ortaya çıxmasına səbəb olmuşdur. O, cisimləri müxtəlif qruplara bölərək, hər qrup barəsində öz mülahizələrini qeyd etmişdir. Tusi sadə cisimlərin quruluşu barədə dörd

konsepsiyanın mövcudluğunu xatırlayıb, sonuncunu öz dünyagörüşünə uyğun bilib, peripatetik əsaslarla təhlil etmişdir” [8, s.65-66].

Göründüyü kimi, Şərq peripatetizmi nümayəndələrinin yaratdığı elm, tədris və təhsil metodikası və bu metodlar sayəsindəki elmi nailiyyətlər təkcə müsəlman Şərqində deyil, dünya fəlsəfə tarixində böyük əks-səda doğurmuşdur.

ƏDƏBİYYAT

1. Şükürov A. Şərq fəlsəfəsi və filosofları. Bakı: 2005.
2. Məmmədov Z. Azərbaycan fəlsəfə tarixi. Bakı: “Şərq-Qərb”, 2006.
3. Mehdiyev R. Fəlsəfə. Dərs vəsaiti. Bakı: “Şərq-Qərb”, 2010.
4. Diyanet ilmi dergi. Kindi (özel sayı), cilt: 54, say: 2, nisan-mayıs-haziran 2018.
5. Hacıyev Z. Fəlsəfə. Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı: “Turan evi” nəşriyyatı, 2012.
6. Fəlsəfə ensiklopedik lüğəti. Bakı: NPB, 1997.
7. Rüstəmov Y. Fəlsəfənin əsasları (mühazirə kursu). Bakı: “NURLAR” Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi, 2007.
8. Abbasov N., Həsənov R. Nəsirəddin Tusinin müdriklik fəlsəfəsi. Bakı: 2012.

Айгюн Кяримова

ПОЗИЦИЯ ВОСТОЧНОГО ПЕРИПАТЕТИЗМА В ИСЛАМСКОЙ ФИЛОСОФИИ

РЕЗЮМЕ

Исследование религиозно-философского наследия многих мыслителей VIII-XIII веков, известного как золотой век ислама, и объективная оценка этого гигантского наследия имеет первостепенное значение для современной эпохи. Имена представителей восточных перипатетиков, известных в мусульманском мире как мешшаизм (машшаййа), отмечены золотыми буквами в истории мировой философии.

Гигантское философское наследие, созданное представителями восточного перипатетизма, занимает важное место не только на мусульманском Востоке, но и в истории мировой философии. Радует тот факт, что среди известных представителей восточного перипатетизма также есть имена мыслителей Азербайджана. Наше поколение также несет ответственность за тщательное изучение этого философского наследия и представление этого философского наследия мировому сообществу.

Aygun Karimova

PLACE OF EASTERN PERIPATETICISM IN ISLAMIC PHILOSOPHY

SUMMARY

The study of the religious and philosophical heritage of many thinkers of the 8th-13th centuries, known as the Islamic Golden Age, and an objective assessment of this giant heritage are of utmost importance for the modern era. The names of the representatives of the eastern peripatetics, known in the Muslim world as Meshshayism (Mashshaiya), are in fact marked with golden letters in the history of world philosophy.

The giant philosophical heritage created by representatives of Eastern peripateticism occupies an important place not only in the Muslim East, but also in the history of the world philosophy. It is heartening to note that among well-known representatives of Eastern peripateticism there are also names of the Azerbaijani thinkers. Our generation is also responsible for the careful study of this philosophical heritage and for its presentation to the world community.